

Egy búcsús Mária-ének változatai

Jung Károly írta egyik tanulmányában a vallásos népelettel kapcsolatos kutatásokról: „Számos olyan jelenség kapcsolható tehát még be ennek az összetett problematikának a vizsgálatába, ami eddig csak részben, vagy egyáltalán nem került a kutatás homlokterébe” (JUNG 2001: 216). A megállapítást teljességgel vonatkoztathatjuk a vajdasági népelemek gyűjtésére és vizsgálatára, bár tudunk róla, hogy Bodor Anikónak szándékában állt a vajdasági énekes népszokások kiadása, utalt is erre a *Vajdasági magyar népdalok* IV. kötetében (BODOR 2008: 5). Neves népzene-kutatónk távozott közülünk, mielőtt befejezte volna a kiadványt, reméljük, megkezdett munkája nem marad torzóban. E sorok írója (idevágó munkáit lásd az irodalomban) hálával emlékezik Bodor Anikó szakmai segítségére, aki mindvégig önzetlenül megosztotta vele a népelemek gyűjtésével és vizsgálatával kapcsolatos tudását.

*

A búcsújárás katolikus népünk egyik legmélyebb, összetartozást erősítő, közösségi élménye. Ezen belül a Mária-tiszteletnek kiemelkedő szerepe van a középkortól kezdve napjainkig, a közelebbi (Doroszló, Töröktopolya) vagy távolabbi (Radna) kegyhelybúcsú és a zarándoklatok (Fatima, Lourdes) tekintetében is. A búcsú rendjének egyik mozzanata az elköszönés Máriától a búcsú végén vagy az éjszakai pihenés előtt. Egy ehhez járó éneket, illetve annak két vajdasági változatát ismerheti meg az olvasó a következőkben. S ami nagyon izgalmas ezúttal: a szövegek viszonylag távoli variánsok, a dallamok pedig *hangnemi* változatok, azaz a csókai dallam kemény, dúr, a doroszlói pedig lágy, mollos hangnemű.

A csókai változat

Lento, quasi parlando ♩ = 64

1. Ó, A-nyánk, hagyd még ma egy-szer meg-te - kint - ni ké - pe - det,
Szent fi - ad csók - kal bo - rít - ni, míg el - hagy - lak té - ge - det!

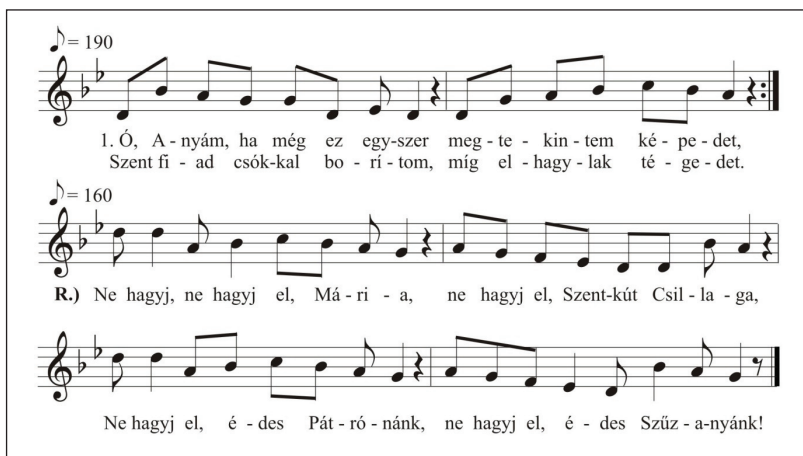
R.) Ne hagyj, ne hagyj el, Má - ri - a, ne hagyj so - ha el, Má - ri - a,

Ne hagyj so - ha el, Má - ri - a!

1. Ó, Anyánk, hagyd még ma egyszer megtekintni képedet,
Szent fiad csókkal borítani, míg elhagylak tégedet.
Ne hagyj, ne hagyj el, Mária, ne hagyj soha el, Mária,
Ne hagyj soha el, Mária!
2. Úgy szeretnék drága gyöngyöt hagyni néked e helyen,
Pár virágot adhatok csak, mert nincs ennél egyebem.
Ne hagyj el...
3. Szedtem a piros hajnaltól lángolóbb rózsákat is,
Ó, fogadd el, Anyánk, őket, mert nincs rajtuk már tövis.
Ne hagyj el...
4. A patakról nefelejcsét és a völgyből ibolyát
Hoztam én, hogy hódolattal, díszfüzérben adjam át.
Ne hagyj el...
5. És teszek száz liliomból homlokodra koronát,
Csillogót, mint a keresztnél könnyeid gyöngyharomatát.
Ne hagyj el...

Csóka, Jasura József (55) – 1998

A doroszlói változat

♩ = 190

1. Ó, A - nyám, ha még ez egy-szer meg - te - kin - tem ké - pe - det,
Szent fi - ad csók-kal bo - ri - tom, míg el - hagy - lak té - ge - det.

♩ = 160

R.) Ne hagyj, ne hagyj el, Má - ri - a, ne hagyj el, Szent-kút Csil - la - ga,
Ne hagyj el, é - des Pát - ró - nánk, ne hagyj el, é - des Szűz - a - nyánk!

1. Ó, Anyám, ha még ez egyszer megtekintem képedet,
Szent fiad csókkal borítom, míg elhagylak tégedet.
Ne hagyj, ne hagyj el, Mária, ne hagyj el, Szentkút Csillaga,
Ne hagyj el, édes Pátrónánk, ne hagyj el, édes Szűzanyánk!
2. Hadd pihenjek karjaidban Szent fiadhoz oly közel,
Hol szívéből a gyönyörnek szent forrása felszökell.
Ne hagyj...
3. Arcod látni vágyakoztam, s víg léptekkel jöttem el,
De most könnyem elborítja szememet, mert mennem kell.
Ne hagyj...
4. Boldog volnék, ha tenálad e szent helyen lakhatnék,
Mindennap megláthatnálak, és új csokrot hozhatnék.
Ne hagyj...
5. Ó, Anyám, csak könnyes szemmel tudok tőled elválni,
Oly nehéz ily jó anyától ily hamar eltávozni.
Ne hagyj...
6. Vedd, Anyám, vedd zálogodba, vedd kezemből szívemet,
Testemmel eltávozok most, szívem itt hagyom neked.
Ne hagyj...

7. Míg a gond s az élet árja elsodor s bármerre visz,
Szívemnek ez mind ne ártson, virrasszon csak nálad, itt.
Ne hagyj...
8. Vedd kezébe lelkem kulcsát s szívem összes zárait,
Hogy ne lássam s meg ne halljam a világnak csábjait.
Ne hagyj...
9. Éltem útját úgy irányítsd, s növeld e reményemet,
Hogy tehozzád visszajöjjek s újra lássam képedet!
Ne hagyj...

Doroszló, Samu Antalné Babos Rozália (80) – 2010. V. 28.

A szövegek tartalmáról

A két ének dallama első megközelítésben csak halványan sejteti a rokonságot, ám a szöveg kezdő strófáinak nagyfokú egyezése egyértelművé teszi, hogy variánsokról van szó. Az éneket indító versszakok szinte csak abban különböznek, hogy a doroszlóiban földrajzilag aktualizált, helyhez kötöttebb („Szentkút Csillaga”) a Máriától való elválás, búcsúzás. Érdekes módon, a további strófákban szinte szétágaznak a szövegek: a csókai változat barokkos, virággal, gyönggyel ékesített könnyörgés Mária pártfogásáért – lírai jellegű. Az inkább epikus tartalmú doroszlói változatban a vágyakozás, az itt-tartózkodás és az elválás miatti fájdalom elbeszélésén kívül konkrét kérések is elhangzanak, pl. fohászkodás védelemért a világ csábításaitól vagy a visszatérésért. A doroszlói változatnak csak első strófáját énekelte mikrofonba az énekes, a további szöveg kiegészítése a kezdő strófák azonosságából kiindulva egy mátraverebélyi változat alapján történt (CHINORÁNYI 1929: 96–97).

Formáról, dallamról

A csókai változat képlete (rím és szótagszám) a15, a15, b8+b8, b8. Ez szaffikus eredetű, ungarasca jellegű strófa (BÁRDOS 1988: 36–37), melynek harmadik, motívumismétlő sora kedvelt eleme népénekeinknek (KÖNYA 2004: 17). A doroszlói változat képlete a15, a15, b8+b8, c8+c8 fölfogható hatsorosnak is, de inkább a négyorososságra való törekvés hozhatta létre úgy, hogy a szaffikus strófa negyedik, rövid sora megismétlődött, s így egy 15, 15, 16, 16 szótagos formula jött létre.

A dallamok rokonságát a szövegek hasonlósága, az egyező szótagszámok, a formák – AABC, AAB_k, a közel egyenlő nagyságú hangterjedelmek – III-4, illetve V-5 és végső soron a hasonló dallammenetek bizonyítják. (A római és arab számok a hangmagasságot, a nagybetűk a dallamsort jelölik KODÁLY 1973: 95 szerint, a B_k csak zárlatában különbözik B-től.) A csókai ungarasca forma és a doroszlói sorismétlő szerkezet is régi korokat idéz (VARGYAS 1981: 321–323, BÁRDOS 1988: 24).

Említettük már a változatok hangnemi eltérését – a csókai változatnak dūr, míg a doroszlóinak moll a hangsora. Népzeneinkben gyakran találkozunk a hangnemi variálás legkülönbélebb eseteivel, természetesen erre a maggiore–minore változásra is van példa (VARGYAS 1981: 213).

Elmondhatjuk még, hogy a csókai változatban a strófa elejének mazurka-ritmusa (VARGYAS 1981: 87), a plagálisan (az alaphang alatt) mozgó s a végén emelkedő dallamvonal, idegen eredetre utal. A doroszlói változat fordulatai kevésbé hatnak idegenül, bár dallammozgása szintén plagális, sőt utolsó ütemének ritmusa teljességgel 3/8-os, de érdekes módon ez a magyaros kiejtésnek köszönhető, mely az első szótagra helyezi a hangsúlyt.

*

Mint láttuk, a változatok közös vonásokkal is rendelkeznek, de van, amiben különböznek egymástól. Véleményem szerint még az sem mindegy, melyik hol csendül fel. Az elsőt inkább templomban énekelném, a másikat szabadban, a Szentkútnál vagy egy Mária-szobornál, mert a csókai változat emelkedett, ünnepélyes dallammenete szinte liturgikus énekként zeng, míg a doroszlói variáns természetesebb hangzású népének. Persze mindkettő egy-egy gyöngyszem vallásos énekeink kincsestárában.

Irodalom

BÁRDOS Lajos

1988 *Írások népzeneinkről*. Tankönyvkiadó, Budapest

BODOR Anikó

2008 *Vajdasági magyar népdalok IV. Énekes népi gyermekjátékok*. Forum Könyvkiadó Intézet–Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Újvidék–Zenta

CHINORÁNYI Ede

1929 *Mátraverebélyi Szentkút kegyhely története*. Az egyházhatóság és rendi előljáróság jóváhagyásával kiadja a szentkúti kolostor. Nyomtatott Rainer Ferenc könyvnyomdájában Gyöngyösön

JUNG Károly

- 2001 *A Pannóniai Énektől a Mária-lányokig*. Magyar és egybeveto folklorisztikai tanulmányok. Forum Könyvkiadó, Újvidék

KODÁLY Zoltán

- 1973 *A magyar népzene*. A példatárat szerkesztette Vargyas Lajos. Zeneműkiadó, Budapest

KÓNYA Sándor

- 1999 A csókai búcsújárók énekei. *Létünk*, XXIX. 1–2. 24–70.
2003 Nagyböjti és húsvéti népelemek Csókán. *Létünk*, XXXIII. 3–4. 133–166.
2004 *Harmatozzatok, egek!* Népünk vallásos énekei Észak-Bánságban. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta
2009a Mária szép rózsá. Lourdes-i énekeink. *Bácsország*, 50. sz. 3. 65–69.
2009b Szent Ferencről zengjen szívünk égi dalt. *Bácsország*, 51. sz. 4. 90–95.
2010 A lourdes-i himnusz vajdasági rokon dallamai. *Létünk*, XL. 1. 124–134.
2011a Miért szép a hazaindulók éneke? *Híd*, LXXV. 6. 106–111.
2011b Szent Anna énekek Csókán *Létünk*, XLI. 2. 94–111.
2012 Áloműző ének. *Létünk*, XLII. 1. 61–69.
2013a Szent János áldása. *Híd*, LXXVII. 10. 4–16.
2013b Jézus Rózsafa keresztje. Egy legendaballada vajdasági változatai. *Bácsország*, 67. sz. 4. 64–67.

VARGYAS Lajos

- 1981 *A magyarság népzeneje*. Zeneműkiadó, Budapest